

A'

Z S I D Ó K.

Fölvilágosító értekezés a' Gasparich Kilit úrtól,
nyárelő 7dikén a' Csarnokban közlött hasonnevű
czikk visszaigazításául.

Írta

SCHWAB A R S Z L Á N ,

Pesti fő rabbi.

Magyarul közlötte
és előszóval 's jegyzetekkel bővítette

B L O C H MORITZ.

B U D Á N ,
A' MAGYAR KIR. EGYETEM BETŰIVEL.
1840.

Jelmondat.

A' gúnyoltak és viszont nem gúnyolók, a' gyalázatot és a' rágalmat hallók 's azt nem viszonzók ezekről mondatik: kik Istent szeretik; mint a' nap költe, ragyogók erejökben.

Sabbath. 88. 2.

E L Ő S Z Ó

O magna vis veritatis! quae contra hominum calliditatem, solertiam, coniraq̄ie fictas omnium insidias, facile se per se ipsam defemfat!

Cicero.

Midőn e' kis munkában a' zsidó papot beszéltem a' keresztény író ellen, meg nem tagadhatom/tőlem, az elsőnek érdekes beszédét néhány sorral kísérni. –

Az egyház, mellynek ölében neveltettünk, a' vallás, mellyben vettük első oktatásunkat, 's a' mellyhez teljes meggyőződésből szeretettel ragaszkodunk, igen is követelheti tőlünk, hogy azt oktalan megtámadások, alaptalan ráfogások ellen védjük. Azonban van eset, hol ezen kötelességünk felette igen megnehezítetik. Ilyen a' jelen. – A' szerfelettinek mindég volt különös hatása, és G. úr váda a' Thalmud ellen olly szerfeletti t. i. igaztalanság, hogy az előtt a' legelszántabb szívnek is meg kell döbennie, pedig bajos akkor figyelemmel bonczolni, ha a' cadavertől irtódzunk! – G. úr, az igaz, nem első, ki a' Thalmud ellen ki kelt. Éltek ő előtte sok félszeg gondolkozású emberek,

IV

kik a' zsidó tudomány illatos kertjébe bemenvén, csak a' dudvát és szemetet szemlélgették, de ennyi vakmerőség ennyi tudatlansággal soha nem párosult. Nem tréfálok G. úr, midőn őszintén kérdezem, valljon látta-e valaha a' Thalmudot? mert higye el, idézetei ezt sehogy sem gyanítják, bár minő vakmerőséggel sorozza elő az állítólag Thalmudból vett adatait! De hát nem elég nyomorúság-e, hogy őszült, sírjokból fölszállt kísértetekkel kell naponkint szembeszállanunk, hogy még a' bódult agy-szülte rémeket is föl kell ellenünk idézni? – írja ki, vagy – ha zsidóul nem tud, a' min nem kétkedem – írassa ki az idézett helyeket a' Thalmudból az eredeti nyelven, és ha azt megteheti, mi egyszeribe megleszünk győződve mindenről, a' mit szép cikkében állítani tetszett, megleszünk győződve még arról is, hogy G. úr „úgy szeret bennünket mint ritka ember szerethet embert”, bár egyazon mondatát, mellyben erántunk való szeretetét olly nagy hévvel erősíti, így folytatja „én akarhasam-e, hogy a' haza olly polgárokat kapjon bennök, (a' zsidókban) kik nem magyarok Thalmudoknál fogva *) a' magyartól megvásárlott földön a' szegény

*) Adná Isten, hogy igaza volna G. úrnak, hogy a' zsidók csak Thalmudoknál fogva volnának nem magyarok, oh be jó keleté volna akkor magyar és héber bibliámnak!

magyarnak sírját ássák meg, 's abba nevetve legyűrjék." Hallod Israel, ez szerelem nyilatkozás. De te csak ugyan felette is begyes vagy, Israel! még egy kicsit agyon sem hagyod magad ütni az annyira imádó szeretőtől! – De hagyjuk a' tréfát, mert G. úr gyakran minden szeretete mellett is szerfelett rútol tud bánni az emberrel. Ugyan mondja meg az egekre, mi köze van a' Thalmudnak a' magyarsággal? Micsoda következet az, hogy a' ki a' Thalmudot tudja, vagy a' Thalmud elveit követi, magyar nem lehet? – Ha a' magyarságot a' Thalmudban való tudatlanság szerint kelle mérnünk, be jó magyarnak kellene akkor önnök lenni? pedig a' *jó* magyar G. úr nem kohol fül - nemhalott, szem - nem - látott meséket, hogy azokkal egy egész nemzetet feketítsen! – Elnyöghetjük az ilyen igazságtalanságokat férfiakról mint Eisenmenger, Schudt, Chiarini, Hartmann, kik valamennyin nagy fáradozással, arczok verejtékében szedegetek egész életükön keresztül, a' mérget a' zsidó tudomány virágiból; mert embereket, kik saját élteket elkéséríték, hogy mások életét elkéséríthessék megvetni, gyűlölni nem, csak szánni lehet; de önnel drágalátos G. uram, egészen máskép van a' dolog, önnel az ember a' Thalmud fölött sajátlag nem is pörölhet, mert ön a' Thalmudot nem ösmeri, nem érti (Graeca sunt,

VI

non possunt intelligi) ‘s megvallom, teljesen üdvözülhet a’ Thalmud tudása nélkül is – mint annyi megannyi zsidóról hiszem, hogy üdvözülni fognak, bár soha hírét sem hallották a’ Thalmudnak – de ha tudatlanságát fitogtatja, ha abból egy egész felekezetet feketítő, gyalázó eredményeket mer lehozni, és azon eredményeket az igazság minden bizakodásával előadja, akkor mindennek, ki a’ tárgyhoz ért, kötelességül jut a’ gonosz vádok és bal állítások ellen, hogy el ne terjedjenek és kivált az imitatorum pecusban el ne ragadozzanak, kíméletlenül ki kelni és a’ hamisan következtetőt, a’ monda koholót érdeme szerint vissza igazítani. Azt érdemes rabbink megtette, felelt, de annyi kímélettel, olly engesztelő, olly szerény hangon, mint azt az undok árulgatás sehogy sem érdemli; – de más oldalról a’ dologba bocsátkozó vizsgálat, a’ józan, minden keserűségtől ment értekezés egy tárgyról, melly minden fontossága mellett Magyarországon eddig alig pendi-tetett meg, nem lehet nem kedves.

Mielőtt ezen előszómat berekeszteném, csak egyet akarok, keresztülvágvá G. úr cikkének minden tekervényein azon pont felé, mellyet egész épületének alapul rakott, még megérinteni és az által tetteleg megmutatni, miként, mint Hieronymus bölcsen megjegyzi: „Una veritate surgente, multa mendacia destruuntur” (1. Comment. Lib. I in Amos.)

Chulin 13. 2. azt olvassuk **נכרים שבתוצה לארץ לא עובדי ע"ז הן**: *a' Kanaan földjén, kívül lakó nemzeteket bálványozók gyanánt nem tekinthetni.* – Már pedig ha a' Kanaan földjén kívül lakó nemzetek bálványozók gyanánt nem tekintethetnek, a' nem bálványozó nemzetekre nézve pedig egy más értekezésben meg az mondatik: Megilla 13. 1. **כל הכופר בע"ז נקרא יהודי**: *A' ki bálványban nem hisz, zsidó.* G. úr és sok vele hasongondolkodású, tudom e' czímért meg nem fogják köszönni, de ez az ő ügyöket, de nem a' miénket rontja, mert ezen valóságos idézetekből nem következik-e egyenesen, hogy mi a' Thalmud elveinél fogva a' kereszténynek nem sírját megásni, hanem azt mint felebarátunkat, embertársunkat, sőt (hallja! G. úr hallja!) mint hitsorsosunkat szeretni köteleztetünk.

A' dologhoz értő közönség azon egy idézetből megfogja ítélni kinek van igazsága, önre nézve pedig szerető ellenünk, ha a' Thalmudról jön szó, Hesioddal azt mondhatnók:

*Γ'δμεν ιρεύδα πολλά λέγειν ε'Ινμοισιν ομοία
Ιδμενδ', εστ'εθέλωμεν, άλη&έα μυθήσασθαι,*

Mesét beszélhetünk, ha akarjuk melly igazhoz hasonlít.

De az igazságot is ha, kedvünk jön, elmondhatjuk.

Nyár hó 23dikán 1840.

Válasz G. úrhoz.

Egy bizonyos Gasparich úr a' Sürgöny mellék-
lapjában egy czikket közle a' zsidókról, mellyben
sok szépen hangzó mondat, kenetes intések és
szívrepszto sóhajtások után a' boldogtalan zsi-
dók gonoszsága fölött, 's *költött idézetek után*
a' *Thalmudból* arra tesz következtetést, hogy a'
zsidóknak nem kell, nem szabad polgári jogokat
engedni, míg nem teljesen keresztényekké lettek,
vagy a' Thalmuddal és annak „borzasztó” elvei-
vel föl nem hagytak.

Vallásom, sőt a' G. úr által annyira kár-
hozottat Thalmud (Aboth I. 6.) kötelességemmé
teszik, minden emberről a' legjobb szándékát
tenni föl, 's így G. úr azon erősítésének is hin-
nem kell, hogy nem gyűlölség 's ellenségeske-
dés vagy más tisztátalan okfő hanem tiszta em-
berszeretet és nemes törekvés, keresztény tár-
sainak javára, buzdíták őt a' nevezett cikkely
írására. Azonfölül ezt és hasonlót annyira és
olly komolyan ismétli G. úr, – mestere tanjait
annyiszor ajkaira veszi, szeretetét az emberiség
és az egyének iránt – az eszkimókat, hottentotokat
és a' zsidókat sem vévén ki, – olly érdeklő és
szívható szavakkal rajzolja, hogy igen kemény
szívűeknek kellene lennünk, ha emberséges ne-

mes célja felül kételkedni akarnánk, noha minden sor ezen hitet igen sanyarú kísértetbe hozza.

Bár mi nehezen esik is tehát akárkinek, olly becstelenítő képtelenségeket, mellyek százszor föltálalva 's annyiszor megczáfolva voltak, nem boszonkodás 's megvetéssel fogadni; bár mi kevésbé szükséges is komoly és hathatós visszatörölások, hol a' megtámadás illy elavult, rozsdás, rég megczáfolt előítéletek fegyvereivel tétetek: még is azon hit következésében, nagy önmegtagadással eszes okoskodásnak akarom G. úr beszédét tartani 's komoly nyugalmas vizsgálatnak vetem alája. Talám sükerülend őt valami jobbra tanítanom a' boldogtalan zsidó nép 's vallási iratai felül, valamennyire megszagatván a' sűrű sötétséget, mellyben ő mind a' kettőnek tekintetében tévelyeg.

G. úr mindjárt eleinte azon észrevételt állítja föl, hogy *a' sors akarata szerint a' zsidó nép a' földön lévő nemzetek között elszóraték, élő például szolgálendő, hogy a' magában meghasonlott ország végre is tönkre jutni kénytelen.* Valóban félszeg és kissé elkoptatott morál, mellyre így a' sors az embereket tanítani akará; annak épen nem kellett volna olly messze kerülnie, 's azt nem olly nagy készülétekkel előállítania. Az egész világtörténet hangosan szószónokolja ezt 's minden népnek a' legnyomosabban

szívére köti, hogy *minden ország, melly magával meghasonlott, elvész.* Azon fölül ezen igazság kitüntetésére kevésbé alkalmas eszközt mint a' zsidók elszóratását a' végzet csak ugyan nem választhatott volna. Ez azon időben mikor megtörtént, természetesb következése vala a' körülállásoknak, mint hogy a' népek kínszerítve érezték volna magokat, vele erkölcsi szülőöket hozni kapcsolatba. Sokkal nagyobb és hatalmasabb országok kintelenek voltak magokat Róma világurasági jármába rabszolgailag; hajtani; mikép kísérthette volna a' kis Judaea boszultatlanul meg, ámbár bátorán és vitézül, a' világzsarló bilincseit büntetlenül lerázni. Ezen kis ország hosszan fölállása annyi egymást követő világmonarchiák közepett, sokkal csodálatosabb mint elenyészete végtére. Nem alkalmasabb volna-e a' világbíró Roma, a' művészi és tudós Göröghon, vagy akár-melley belső visszavonás által megdöntött ország, azon tant a' népek elméjébe verni? De a' nyilatkozott hit szempontjából a' zsidó nép elszéledése minden elfogulatlan vizsgáló előtt egészen más, magasabb fényben tartozik megjelenni.

Izrael népének elszéledésében hasonló rendeltetés jutott a' föld népére nézve mint kiválasztatásában; sőt azt mondhatni, amaz ennek betöltése. Miután t. i. a' tiszta istenösméret tü-zét honában híven ápolá, míg rajta más népek

számára világ gyűjtaték meg, a' sors rendelése szerint el kelle az idegenek közé szélednie hogy hivatásbeli hűsége újra és folyvást megkísértessék a' tisztább istenösméretre ébredt népeknek pedig, hitők erősödése 's gyarapodása végett, ezen élő forrás mindig szemeik előtt legyen, mellyből a' jobb belátást merítették. Tanjával 's ezen tan szerinti életével, csodálatos eseteivel, halál, – és gyalázon győzedelmeskedő hitszilárdságával volt köteles állania a' népek között, mint isten létele 's hatásának élő tanúbizonysága, mint örök emléke azon rendkívüli cselekedeteknek, mellyeket isten az ő kormányzata 's fölvilágosítása végett tön, mint élő vallási oklevél, melly minden népeknek, minden embereknek az isten és sors örök üdv-igazságait közértelmességű nyelven hirdeti. Ezen rendeltetése van ma is Izraelnek 1).

- 1) Minden egyes tag – így nyilatkozik Steinheim „Die Offenbarung nach dem Lehrbegriff der Synagoge” című munkájában – legyen az akárhol, már személyes léténél fogva része ama nagy őskori hitküldöttségnek, melly még mindig ugyan azon láthatlan elnök közvetlen igazgatósága alatt áll, ki azt egykoron, mintegy három ezred előtt Mesopotaniában megalapította, és mellynek *első* hithírnöke (Missionär), első lelkésze és áldozatja Izrael tiszteletes törzsökatyja Abraham vala. Az, egész földön, nem tudhatni hogy terjedt az óta el

Ideje nem fog előbb betelni, míg Jes. XI. f. 9. v. szavai szerint. *Az egész földre el lesz terjedve Jehova ösmerete, a' mint a' víz a' tengert borítja.* Isten ismeretének világa messze elterjedt ugyan a' földkerekségén, sok nép mérte már az üdv kútfejéből, melly eleinte csak egy népnek fakada, de Isten országa még korán sem foglalá el az egész földet. Az emberi faj legnagyobb része még a' pogányság homályában botorkál 2); a' kétkedés és balhit még épen nem hagytak föl Táraságokkal az elmék fölött; az istentudás még nincs az öntudattal annyira összeforrva, hogy külső élesztés és ápolásra ne szorulna; 's valamíg ennyire nem juta az emberiség, az eredetileg választott nép, azon nép mellyel először közöltettek az örök igazságok, melly között az isteni mindenhatóság és szeretetnek olly nagy munkái hajtattak végbe, arra van rendelve a' sorstól, hogy helyét állhatatosan kitöltse, fönmaradása által a' szent frigyeket tanúsítsa, mellyeket mint hű követ a' népeknek hozza, – hogy személyes létele által

e' küldöttség, és mondhatni rólok a' mit a' Spanyolhon nagy fejedelme birodalmairól, hogy köz-^{''}tök a' nap le nem enyészik. A' Ford.

- 2) Balbi számítása szerint a' világot 260 millió keresztény; 4 millió zsidó, 96 millió muhamedanus 's még mintegy 600 millió (!) pogány lakják.

A' Ford.

elő ellenmondása legyen minden Isten – és nyilatkozás tagadásnak, –

Lássa itt, Gr. úr Izrael vallástételét, választása és elszóratása, valamint a' föld többi népéveli viszonyának tekintetében. Eszközül látja magát a' gondviselés kezében szent céljai végrehajtásához az egész emberi nemnél. Valamint választatásában semmi elsőséget nem lát, melly őt kevélységre 's hiú fölemelkedésre jogosítaná más népek fölött; de éppen olly kevéssé látja elszóratásában 's az azzal eddigelé kapcsolva volt szenvedésekben a' megvetés jelét, annak jelét, hogy Isten föloldozottnak tekintti a' frigyét, mellyet hajdan atyáival köte. Előtte mind a' kettő Isten vezérlete ugyan azon célhoz; magát mindenikben csak eszköznek tekintti, az emberiséget pedig célnak. És hát az illy meggyőződés mellett Izrael népe – mint G. úr állítja – csak gyűlöletet és ellenségeskedést tápláljon szívében más vallásúak iránt? nem úgy G. úr! egy tevőleges vallás sem alkalmasabb szerkezete 's rendeltetésénél fogva minden testvéreivel egyetértésben lakni, mint épen Izraelé Minden másikat általános elfogadtatást kivan, világvallássá hiszi magát rendeltetve, minden mást balnak, tévelygőnek hirdet és alkalmatlannak az embert üdvezíteni. Nem úgy Izrael vallása. Ez soha sem akart idomai, szokásai 's rendelményinek általános elfogadtatást kieszköz-

leni; annak föl vételét sohasem vitatá olly föl té tel gyanánt, melly nélkül az élet rendeltetését be nem tölthetni; nem hiszi, nem reményli, hogy a' próféta i ígéretek betelj esed és ének korában minden ember 's minden nemzet az ő zászlója alá gyűl össze. Sőt előtte minden vallás, melly az egy Istennek mint a' világ teremtője, fenntartója 's kormányzójának lé telét tanítja, 's az erkölcsi törvény teljesítését mint a' hozzá hasonl óvá levés módját tűzi ki – bár minők legyenek is idomai és külsőségei – isteni üdvintézet, lényeges alkotó része azon élő egyháznak, mellynek föl építéséhez az egész világ meg van híva; mellyben Isten országa a' földön mint igazság és békeország álland, a' sóhajtozó emberi nem pedig meg lesz szabadulva a' balhit és büntől. –

Épen ne hig yje, G. úr, hogy Izrael vallásáról ez csak személyleges véleményem nekem vagy más hittudós nak, mellyet a' Synagoga nem vall 's mellyrol a' nép mit sem tud. Nem; de vegye G. úr minden vallási tanító könyveinket kezéhez 's e' tant benne k világos szavakkal látandja kifejezve, hogy Izrael választatása 's így az egész kijelentés Sina hegyén azon czélból történt, hogy az egész emberi nem üdvét kapjon, – e' czél pedig annál jobban eléretik, minél inkább eltűn a' pogányság a' földről 's minél inkább elterjed a' tiszta Istenösmeret, akármel lyik külső hitalakban.

G. úr így folytatja okoskodását. „Ha a történetekbe tekintünk – alig találunk nemzetet, melly annyi keserven, rabságon és sanyaron ment volna keresztül – idegen járom alatt, mint épen a’ szóban lévő boldogtalan nemzet; ‘s mind ezek még sem téríthették észére stb.” Igen igaz, G. úr. Az európai néptörténetek minden iszonyú jeleneteit, a’ vallás és polgári háború rettenetességét, vérmenyekzőket, dragonadokat, siciliai estélyeket, füsillad - és noyadokat mind föltalálni az elszéledett zsidó nép történeteiben, csak más nevek alatt, ‘s ő még is hív marada atyai vallásához, mellyért mind ezeket szenvednie kellett, egész a’ mai napig. De mi következik ebből? nem más, mint: e’ nép vagy annyira buta ‘s elfásult hogy a’ legvéresb és fájdalmasb tapasztalás által sem leheté nyomorúságának érzetére ‘s érdeke átlátására bírni; vagy nemes, magasb lelkiismeretességből inkább kész vala gyalázatot és szolgaságot, szükségét és halálfélelmet kiállani, mint azzal fölhagyni, mit istennek, igaznak és jónak ismert. – Amazt azok legkevésbé fogják föltenni, kik mindegyre a’ zsidók ravaszsága ‘s csalfaságáru. ‘s rászédési ügyességéről beszélnek, ‘s ezt mint ijesztő példát hozzák föl, mihelyt a’ zsidók polgárosításáról van a’ szó. Nincs tehát más hátra, mint a’ második helyi föltétel. Most ismét kérdem: azon nép

mely vallását fő és legdrágább javának tekinti, azért két évezreden által a' legsúlyosb szenvedést kiállá, – mely istenért 's az örökkévalóságért, életét, szabadságát és mindent oda ada, mi az életet szép és édessé teszi, azon nép lehet-e valóban olly elvetemült, olly utálatos, az emberi szeretet és az igazság minden érzelmeiből annyira kivetkezve, mint azt G. úr állítani 's a' világba bekürtölni nem átallja. Lehet-e népnek meggyőzhetlen vallási hűségét, szilárd ragaszkodását az öröklött istentanhoz bűn gyanánt beszámítani, mint a' közjóval össze nem férő tulajdonságot? méltó-e azért azon gyalázás és kisebbitésre, mellyel G. úr és rokonok neki esnek? hol földi hasznak magasabb szempontokból megvetetnek, hol emberek a? meggyőződésért, az érzék fölötti eszméért élnek és hálnak: ott erkölcsi erő van jelen és az becsültetést kivan, bár hol és hogy nyilatkozzék, becsültetni kivan azoktól is, kik más néző pontot foglalva el, azon eszmének valódiságot nem tulajdonítanak. A' kereszténység sem vala az első századokban rózsákra ágyazva, elég hosszú tövispályán kelle mozognia, míg a' Caesarok trónjára léphete; de nem volna-e butaság azt mondani: a' keresztények három századig gyaláztattak, kínoztattak, nyomattak és üldöztettek, 's mind az nem tudta őket észre hozni. De nem ugyan az-e, ha G. úr illy módon beszél a'

zsidókról? Minden mi a' lelkiismeret mezejébe vág független volt és marad a' külső sikertől, kiszű erejéből mit sem veszthet el, ha általa a' testi jólét még annyira veszélyeztetik is és bár mennyire távozzék el fölötte mások véleménye.

Vagy G. úr talám csak azt véli: a' zsidók csak a' Messiás általi gyors megváltás és az akkor reménylendő sok jutalom és kárpótlás miatt szenvedtek annyi sok bajt; de e' csalfa reménytől olly hosszú időn által elkellott volna állaniok 's azon átlátáshoz jutniok, hogy üdvöket másban szükséges keresniok; ekkor ő ismét nagyon csalatkozik. Mellőzve azt, hogy a' soká nem teljesedő remény még nem üres játéka a' képzelődésnek, de valósulása mellett mindegyre erkölcsi okokat bírhat; az épen nem való, hogy a' személyleges Messias hite kapcsolatban áll az izraelitának hű ragaszkodásával Moses vallásához. Ennek hű megtartására kötelezve érzi magát a' zsidó, mivel az örök és változatlan istentől föltételenül adaték neki át, lényeges tartalmára nézve; mivel tanjai és szabályaiban mind azt föltalálja, mi nélkül világosodása, nemesedése 's nyugtatására szűkölködik, mi által ma is bizonyítja isteniségét 's teljes jelentőségét; mivel annak egész szerkezete 's rendeletében, valamint a' próféták minden mondásaiban Izrael azon feladását látja, hogy az egy igaz Isten tiszta isme-

rete fölött mint igaz pap örködjék és állhatatos maradjon mellette azon napig, mellyen Isten egy lesz és neve a' föld kerekéségén (Zách XIV. f. 9. v.) 'a mivel az örök igazság ezen tartalomsúlyos szava: Istened nevét igazságtalansághoz ne hívd föl, szíve mélyébe örök viszhangú 's őt borzadással tölti el, olly istenről vallomást tenni, melly felől belseje mit sem tud. A' Messiasról dogma épen nem foglal el olly magas rangot Izrael hit-taujában mint a' zsidóság fölülegetes és ellenséges bírálói vélni szokták. Albo József egyik a' leg-elismertebb és tekintetben lévő Synagoga tanítók közül világosan mondja, hogy a' Messiási remény nem számláltathatik az alapos hiti czikkekhöz 3), minthogy csak azok tartoznak az alapdogmákhoz, mellyek nélkül Israel vallása sem igaz vallás nem lenne, sem a' benne sajátságosat, sem azt, mi által más vallásoktól különbözik, meg nem tarthatja; a' mit azonban a' Messiasról tanról nem mondhatni. Még Majmonides is megvalta, hogy e' hit czikkeknél sok tetszet szerinti, sok személyleges csúszott be, az egésznél pedig nem a' világi birodalom helyre állítása van kitűzve, hanem Isten országának megalapítása, mellyben az emberek mind az egyes és egy Istent vallandják és tisztelendik, egymást mint egy atya gyerme-

3) Lásd „kis munkámat” a' zsidókról 30 és 31 l.

két szeretendik 's békés egyetértésben fognak egymással élni.

Miért kellett volna tehát Izraelnek szenvedés és nyomorgás által arra bírattania, hogy messiási ez Isten országára való hitről lemondjon? miért gondolhatta volna magát lelkiösméretében földoldozottnak a' hív állhatatosság kötelességétől. Nem azt kellett e hosszú tövis pályájának hirdetnie, hogy a' rász indulatok országa épen nem szűnt még meg, Isten országa tehát még nem lépe bé 's az emberiség a' rász alól még föl nincs szabadítva? mit használ mindig ezt kiáltanotok hozzánk: reménytek hiú, ha e' kiáltás mindig olly barátságtalan, olly indulatos hangon történik és olly gyűlöletesen, hogy épen itt és ebben látjuk reményünk teljesedésének biztosságát. De térjünk G. úrhoz vissza. Ez hosszú, széles leírását adja azon bú és fájdalomnak, mellyek elfogják, ha a' zsidók elveszett paradicsomára viszagondol, a' hajdani Palestina 's Jerusalemre, a' szent helyekre, hol a' megváltó élt tanított 's szenvedett 's magokra e' szenvedésekre; 's itt észrevétlenül a' zsidók gonoszága 's kegyetlenségére tér által, kik a' megváltót megfeszíték 's kínták, prófétáikat elfürészelék, orozva meggyilkolák, száműzék 's minden jóakaróik, nevezetesen a' nemes magyarok ellen, kik nekik hazát adtának, szívtelenül és hálátalanul viselék.

Meg kell vallanom, e' hely leginkább megkísérte, hogy G. úr őszinte célján kételkedjem, hogy egy szikrányit is tulajdonítsak neki azon szeretetből,, melyet olly főnhangon emleget. Hol a' jelen állapotja 's igényeiről van a' szó, miért térni ott az ős régi, elenyészett idők bűnjegyzékére vissza? Lehet és szabad-e egyes törzsökök egyes tetteiről az egész nép jellemére következtetni századok és ezredek után és egészen különböző viszonyok és körülállások közt? lehet és szabad-e a' keresztény vallás alapítójának kivégzéseért, melly tett egy idegennek bírói szavára történt, a' mellyben az akkor legalább 6000000ból álló zsidónép részt nem vőn 's nem is vehete, alkalmat venni a' mai zsidók elleni kikelésre? ki nem tudja, hogy ez a' közép korban minden zsidók ellenségének hadi fortélyá volt 4), valahányszor gyűlölség és boszúra akarák az elméket a' zsidók ellen ingerelni, 's mi más célból történhetik az ma is? Általában már az is nagy igaztalanság, ha az érett korban 's érettebb belátása egyén-

- 4) „Ezeknek utódjait láttatok köztetek, kik az üdvözítőt megöleék. — —. Fegyverkezettek föl kövekkel, mint elődeitek és dobjátok agyon a' zsidókat Isten kegyelmével” így szóltak hat század előtt (!) a' szónokszékből. Semmi nem új e' nap alatt!! (I. Depping. Histoire de Juifs dans le moyeu-age 59. 60 l.)

nek ifjúsága hibái szemére lobbantatnak; ez igaztalanság még gyűlöletesb bélyeget ölt föl, ha egész nemzet ellen mutatkozik. És mellyik nép képes a' földön jó lelkiösmérettel a' másikat el-kárhozhatni, ha ifjúsága történeteinek vétetnek vizsgálát alá? Minden fiatal nép történeteiben nem a' legellenségesb indulatok, a' balhit és előítélet, hitdüh és vadság játszák-e a' legfőbb véres szerepet? Miért kívántatik csak a' zsidóktól, hogy e' szörnyűségeknek semmi nyomdokát ne láttassák? Miért akar az újabb kor csak a' szerint mérni a' mint hajdan valamely zsidó cselekedett? nem olly igaztalanság-e ez, mint egyesnek *tettét* az egész nemzetre róni? olly igaztalanság melly ismét csak a' zsidók ellen gyakoroltatik. Különben G. úr épen nem beszélt volna, azon hálátlanságról, mellyet hajdan a' zsidók a' nemes magyarok ellen elkövettek (itt bizonyly a' zsidó pénzügynökre czélt L. (Király alatt) valamint senkinek sem juta eszébe egy Law ingadozása 's becstelenségéről nemzete jellemére 's hálátalanságára következtetést húzni. Azon fölül a' régi zsidók sem lehettek olly rosszak, mint G. úr állítja. Mindig jó számmal kelle olyanoknak találtatniok, kik Istenhez és szent tanjához hívek maradtak; különben hogy maradhatott volna meg nálok a' tiszta Istenösméret, 's hogy lett volna tovább terjeszthető általok. Annyi bizonyos, hogy Jesaiást

nem fűrészelek el, Ezekhielt nem száműzék, Jeremiást nem gyilkolák meg, mint G. úr nemesen bátorkodik az egész világ előtt állítani. Arról egy szavacska nincs az. egész bibliában. A' Thalmudban (Jebamoth értek.) hasonló monda található ugyan Jesaiásról, de részint az a' kettéfűrészelést történetesnek mondja, részint pedig csodálatos, hogy Eisenmenger egy tanítványa és társai az illy Thalmudi regét történeti igazságnak veszik.

Különösen pedig második országos élete Izraelnek bír fénypontokkal, melly olly történeti szakot képez, mellyet ma sem szégyenlünk. A' babilóniai fogság után fölébredt a' népben nagy rendeltetésének öntudata, lángot vete benne az Isten és isteni dolgok iránti élő buzgalom; és a' második templom egész idejében általában nem csak a' legnagyobb iszony uralkodék a' bálványozás minden helye iránt, de azon vad kicsapongások és" durva multságok sem találatnak, mellyel más népek annyira bemocskolák magokat. Nagy Sándor a' róla nevezett Alexandria városban hasonló jogokat és szabadságokat ada nekik a' görög és egyiptusi lakosokkal. A' Ptolomaeusok védek őket jogaikban. Philometer Heleopolisban templomot építetete a' Jerusaleminek mintájára 's határvárosit és seregeit zsidó vezérekre bízta. Philadelphus pedig a' Jerusalemből, a' szentírás

lefordítása végett küldött írástudókat igen nagy tisztelet- és becsülettel fogadta. A' szabadítási háború a' syriaiak ellen dicséretes tanúságát adja a' nép magas lelkesültségének Isten és a' szabadság iránt. Ennek szerencsés és dicső kimenetelelénél fogva a' rómaiak nem vetek meg a' zsidókat szövetségeseik közé fölvenni, gyakran megdicsérek tanácsbeli határozat által azok vitézségét és hűségét, 's egész bizodalomban nem csak vallások szabad gyakorlatát engedek meg, hanem teljes polgári jogot is adtak nekik. Sőt még a' romai helytartók kevélysége 's kegyetlensége által okozott had is, mellynek az ország elpusztulása lőn következménye, csak bámulatra ragadhatja az elfogulatlant. Meggyőzni nem hagyta magát a' kis nép az akkori világhódító által. El kelle szélyesztetnie, gyökerestől kelle hona földéből kiirtatnia, hogy az egész földön szétszórassék. A' mi továbbá G. úr értekezésében a' fő cél kifejtéséig következik, minden további megjegyzés nélkül mellőzhetem. Hosszú, mézes, zavart beszéd az, mellyből semmi mást ki nem lehet világosan venni mint, hogy a' nemes magyaroknak nem csak szív, ész és lélekre, hanem *kéz és testre* nézve is keresztényeknek kell lenniök, hogy ő – a' jámbor jó ember! – az egész emberiséget szeretné átölelni 's valósítani azt, mit a jósága szelleme és emberboldogító tanjai miatt a'

zsidók által megöletett üdvezítő taníta; hogy hinni kénytelen, miképen azok szívben hideg keresztények, kik a' zsidók polgárosítása mellett leg-höbben szólottak.”

Mi az utolsó pontot illeti, G. úr egészen nyugodt lehet. „Gyümölcseiről ösmeritek meg őket” mondja az Evangelium. Hogy pedig azon mód és szer, a' mint a' zsidó kérdés az országgyűlésen vitatás alá vétetek és eldöntve lőn, nemesb és szebb gyümölcs mint e' féle czikk a' Csarnokban, kiki kétségen fölül valónak mondandja. – És most G. úr a' fő ostromra rúgta 's e'hez a' legnehezebb álgútelepet hordja föl, mellyet csak kaphata. Mi után t. i. ('s ez ellen nincs semmi mondani való) a' kereszténytan jelességéről szól, hogy mennyire alkalmas az a' polgári jólétet biztosítani, megalapítani, a' zsidókhoz fordul e' szavakkal: „a' zsidók elvei sem épen rosszak az ó szövetségben, ha bár azok ellenében állítá föl magáét az üdvezítő; – de mik ezek a' Thalmudban? 's ki nem tudja, milly igen ragaszkodnak ők a' Thalmudhoz, kivált a' míveletlenebbek?!” stb. 's már most több hely idéztetik, állítólag a' Thalmudban találtató, mellyben a' zsidóknak nem csak megengedtetik, hanem még kötelességökké is tétetik, a' keresztényeket megátkozni, szidalmazni, megcsalni, megölni, valamint templomokat 's szent könyveiket elégetni 's megsemmisíteni.

Legelőbb is G. úr, mit tesz ez: az üdvezítő tanításait az ó testamentom elveinek ellenébe állította? hol *tette* ő ezt? hisz maga mondja, miképen „nem jött ő a’ törvényt ‘s a’ prófétákat eltörlni, hanem teljesíteni azokat, ‘s még ég és föld el nem enyésznek, nem enyészend el legkisebb betűje vagy vonása a’ törvénynek”. (Máté 5. f. 17. 18.) Legyen bár ez a’ törvénynek, csak belső szelleme – ‘s értelméről értve, a’ vallásos és erkölcsi eszmékről, mellyeken a’ szertartási parancsok külsője alapszik: elég az, Krisztus az ó testamentumnak szellemi és erkölcsi tartalmát, vagy a’ mi ugyan az, elveit örökkéállónak, saját tanítása lényegének nyilatkoztatta. Hogyan állíthatta volna tehát ezt amannak ellenébe? volt-e ez csak legtávolabbról lehetséges? nem csak „nem épen rosszak az ó testamentom elvei”, hanem valóban isteniek, Istenhez méltók, tökéletesen képesek valamint az egyesnek úgy az egyetemes tömegnek üdvét időre és örökre megalapítani. Az Isten, kit Móses és a’ próféták tanítanak, nem gyűlölségnek és boszúnak Istene, nem haragos indulatú és félelmes zsarnok úr, ki csak rabszolgai félelem ‘s aggodalom nyilatkozásában leli kedvét; mint azt némelly észlelő hittudósok olly gyakran állítgatják, kik – a’ keresztény dogmaticának minden positivumát félre vetve – a’ kereszténységben minden ujat és sajátságost a’ ter-

mészetes vallás igazság nyilatkozásaiba helyezni, 's az ρ szövetség Írásainak minden ebbeli érdemet tagadni kénytelenek. Nem úgy, amaz Isten „irgalmas és kegyelmes, türelmes, véghetetlen kegyességű és hívségű ki kegyelmét az ezredik nemzedéknek fenntartja, 's gonosztettet, elpártolást 's bűnt megbocsát (1. Exod. 34. f. 6. v.) olly Isten, ki nem néz a' személy tekintetére, kit meg nem vesztegethetni, ki, özvegyeknek és árváknak igazságot szolgáltat ki, a' jövevényt szereti, őt pártfogásba veendő, 's róla gondoskodandó (Deut. 10. f. 17–20.) 's épen ilyen a' tisztelet 's imádás, melyet az emberektől megkíván, nem egyéb *t* i. mint lélekben és igazságban imádás. 'S bár mi sokféleiek legyenek is a' külső szertartási parancsok, a' Pentateuchban, mégis mind ennek egyes helyeiből, mind a' prófétákból eléggé világos, hogy ezek koránsem pusztá külszínre, hanem jámbor istenes érzelmek ébresztésére rendelvek, hogy a' törvény főkép a' belső embert veszi igénybe 's Isten- és ember szeretetet tesz minden parancsok összeségévé (Inbegriff), 's tehát Izrael, mit kivan Jehova a' te Istened tőled? semmit egyebet minthogy tisztelettel légy iránta, az ő utain járj, őt szeresd 's neki Jehova a' te Istenednek teljes szívedből és egész lelkedből szolgálj.” (Deut. 10. f. 12. v.) És szeresd Jehovát a' te Istenedet teljes szívedből és egész lelkedből 's minden erőd-

bői (Ugyanott 6. f. 5. v.) „Istenedhez ragaszkodjál” – az az szövetkezzél és egyesülj vele (U. o. 17. f. 22. v.) „Körülmétéljétek szívetek felbőrét” (U. o. 10. f. 16.) „Szentek legyetek, mert én Jehova a’ ti Istenetek szent vagyok” (Levit. 19. f. 1. v.) Az egyetemes emberszeretet, a’ jótékonyság ‘s igazságosság kötelességei milly sokfélekép köttetnek szívére az izraelitának. „Ne gyűlöld szívedben a’ te felebarátodat, ha megsérte téged, megdorgálhatod ugyan őt, de a’ sértés boszúját nem kell szívedben viselned. Ne bősziöld meg magadat, ‘s ne viselj haragot a’ te nemzedet fia’ ellen, hanem szeresd felebarátodat, mint önmagadat” (Levit. 19. f. 17. f. 18. v.), ‘S ha egy idegen az az, nem Izraelita, országtokban tartózkodik, nem szabad őt elnyomnotok vagy megcsalnotok. Ne legyen különbséged az idegen és honi, az az hitfelekezetes között; szeresd őt, mint önmagadat”. (U. o. 19. f. 33. 39. v.), ‘S ha midőn országtokban aratni fogtok, ne arasd le földednek szegleteit, és ne böngészd föl elhullott kalászeit, hanem mind ezt hagyd az idegen és honi szegényeknek” (U. o. 23. f. 22. v.) ‘S hányszor ismétlik az Isten emberei, kik Móses után Izraelben fölkelének, hogy az úr nem leli kedvét áldozatokban ‘s ajándékokban, nem szívetlen száj- és kézbeli cselekedetekben, sanyargatásokban ‘s önkínzásokban, hanem erényes bölcsességben, szív- és erkölcs tisztaságban,

szeretettel 's igazságossággal teljes életmódban. (Zsolt. 15 f. 1-5 v; 50 f. 8-23 v; 51 f. 12-19; Jesaias 1 f. 15-16 v; 58, 3-12 v; Jeremiás 7 f. 22-23; 9 f. 22, 23 v. Hoséia 6 f. 6 v. Micba 6 f. 6-8 v.)

Moses hitvallása – úgymond egy keresztény tudós (Bahr: *Symbolik des Mosaischen Cultus* I. rész 37 lap) át meg át csupa ethica. Minden mit Isten Izraellel *tett*; miképen neki mutatkozott és nyilatkozott, minden végre oda megy ki, hogy Izrael Jehova szent nevét szentesíti 's épen ez által maga is megszentésítetik. A' szentítésben áll tehát egyszer'smind Izrael valódi üdve is, sőt az üdv 's szentesítés két fogalma itt olly szoros összekötetésbe lép egymással, hogy némiképen csak egy fogalmat képeznek. Lehetetlen a' mosaismust helyesen fölfogni 's kellőleg méltányolni, ha annak ezen alapeszméjét félre ismerjük, vagy legalább, mint azt, ki nem emeljük. Épen így 's még kimerítőbbleg nyilatkozik ez iránt egy más keresztény hittudós: az Isten iránti tiszta őszinte szeretet, mond *Molitor* (*Philosophie der Gesichte* I. R. 199 lap) a' türelmes alázat szívben és lélekben 's igazságban, mellyet Dávid 's a' Próféták szószónokoltak nem később keletkezett tan, melly talán az ősz Mosaismusra oltatott, hanem a' zsidóvallás lenyes tiszta eredeti szelleme, az és semmi egyéb, mint a' szinai thora első alapele-

meinek további kifejtése, mely Istent tiszta szent léleknek tanítja, 's hogy az ember Isten parancsolatait, mellyek belsejében rejlenek szájjal és szívvel gyakorolja, Istent mindenek felett szeresse, benne föltételetlenül bízzék, neki engedelmeskedjék, magát tisztán 's feddhetlenül tartsa, hozzá szövetkezzék, mert Isten maga a' tisztaság és a' szentség.

Így ítélnék G. úr tudós keresztények, kiknek képességöket illy dologban ítéletöket kimondani, valamint igazhívűségöket Ön egy pillanatig sem fogja kétségbe vonhatni; ha fáradságát nem sajnálja, az idézett munkák tartalmával megösmarkedni (Molitor még catholicus is 's munkája Lajos bajor királynak van ajánlva). 'S egy illy vallásnak állította volna ellenébe Krisztus a' maga tanjait. Egy illy vallás volna képtelen vallóit és híveit a' polgári társaság jó tagjaivá, a' haza hív fiaivá képezni? ez nem volna-e úgy, mint akár-melly más hitvallás, képes a' polgári jóllétet biztosítani? –

No igen, válaszol erre G. úr, az ó testamentom elvei ellen semmi kifogásom, azok „nem épen roszak, hanem a' Thalmud! a' Thalmud, mellyhez a' zsidók annyira ragaszkodnak, a' legborzasztóbb elveket foglalja magába, a' legellen-ségesebb 's leggyűlöletesebb érzelmeket gerjeszti föl a' keresztények ellen; mint az idézetekből lát-

ható, 's e' tekintet szigorún megkívánja a' zsidók a' polgári szövetezésből kizárását. Erre hármat kell önnek felelnem G. úr! Iör Önnek valamennyi idézete a' Thalmudból merő igaztalanság és költemény, 's Isten tudja milyen ócska chartétának adott ön vak hitelt istenes buzgóságában, midőn belőle e' rágalmazó igaztalanságokat mérité. A' zsidók kezeiben forgó Thalmud 12foliansában soha egy szó sem ejtetik kereszténység és keresztényekről, és soha azon különböző kifejezések alatt, mellyet eretnekek, pogányok, szamaritánok, zaducaeusok ellen használnak benne, mint *minim, apikorsim, gojim, accum, nochrim, cuthim, zaduhim*, soha a' kereszténytan vallói nem értettek.

A' *misnahról*, melly pedig egészen a' Thalmud alapja 5), 's mellyben a' fölhozott nevezetek 's számosabb szigorú tanítások fordulnak elő az azok alatt értett emberekre nézve, – maga *JVagenseil*, (ki egyébiránt nem igen szokott a' zsidók részére beszélni) „Tela ignea satanae” című munkájának elő szavában azt mondja, hogy abban egyáltalában semmi sem jő elő, mi a' keresztényeket rágalmazná vagy a' keresztényeknek ellene volna, nem semmi mese vagy egyéb ollyasmi, a'mi a' józan ésszel ellenkeznék; mert az csak

5) Lásd kis munkámat, „a' zsidókról” 27 lap.

a' legrégebbi szóhadományokat foglalja magában .* nem egyéb mint egy *corpus juris judaici*; melly egykor nem is létezett írva. Ugyan ezt mondja a' rabbi literatúrában jártas férfiú még az Abodah Zarah értekezéséről is, melly bálványimádásról 's bálványozásról szól 's azon módról, melly szerint az Izraelita magát ez iránt 's a' bálványimádók ellenében viselni tartozik. Még ez értekezéséről is azt mondja ő, hogy minden benne foglaltatott egyedül a' régi pogány vallásokra 's híveikre vonatkozik, de semmi esetre keresztényekre 's a' kereszténységre, hogy ennél fogva nincs reá ok ezen értekezést – mint a' tridentini zsinat azt akkor rendelé – a' Thalmud codexéből kitörteni. 'S épen így ítélnék az egész Thamudról egyéb keresztény tudósok is, mint *Reuchlin* 6), *Mühlius*, *Surenhusius*, *Rabe* 's

- 6) Meg nem tagadhatom tőlem az esméretek tárából itt Reuchlinről szóló cikk azon részét melly tárgyunkat illeti, ide írni. „Pfefferkorn János, keresztelt zsidó 's bizonyos Hoogstraten Jakab, a' lülönben olly szemes Maximilian Császárral el tudák hitetni, hogy az ó testamentomot kivéve, minden zsidó irat rossz és ártalmas. Már parancsot ada a' Császár (1519) ez irományoknak egész birodalmában elégetésére; de még is hozzá tévé, hogy elébb, irántok egy világi tudós kérdeztessék meg. Ez menté meg a' keleti literatúrát. Reuchlin a' császárnak írásban megmutatta, hogy ezen

mások. Valamint a' *Misnah*, úgy a' Misnáht nagyobb részt csak magyarázó *Gemarah* az említett nevezetek alatt semmi esetre sem érti a' keresztényeket és kereszténységet. Mert a' Gemarah idejében a' keresztények, nevezetesen Babylonban, hol a' Thalmud szerkeztették, még hatalom 's tekintet nélkül voltak, sőt egy a' pogány világtól költött vádak által sokfélekép üldözött *felekezeti* voltának csak, mellyel a' Thalmud szerzői semmi érintkezésbe nem jöttek, 's ennél fogva okok sem volt, őket tekintetbe venni.

De mi lehet e' tekintetben elhatározóbb mint mind régibb mind újabb időkben világos tanításai 's magyarázatai azon sok rabbiknak kiknek nyilatkozásaik mint gyakorlati népoktatókéi 's a' Thalmud hitelesített magyarázói és átdolgozol, egyes-

irományok nem hogy a' kereszténység ártalmára volnának, sőt inkább annak dicsőségére szolgál-
nak 's ezek eltörlése által Krisztus tudománya ellenséginek kezökbe csak fegyver adatnét. Ez még inkább felbosszantá ellenségeit, tíz évig folyt egy dühös penna harcz. Egy oldalról Hoogstraten 's a' párisi, löweni, erfurti és mainzi tud. egyetemek, másfelől Reuchlin 's mindín országok legtudósb és leg fölvilágoltabb férfai állának. Végre a' dolog a' pápa bírósága elfte került. Ez béke bírakat nevezte ki; a' sperai érsek Reuchlin részére ítelt; ellenségeinek el kelle hallgatni, 's a' pör költségeit megfizetni.

egyről a' Thalmud igaz igéje gyanánt tekintendők? halljunk néhányat ezek közül, mikép nyilatkoznak ők a' kérdéses tárgyban. *Rebbenu Tám* (élt Franciaországban a' XIII. században) Sanhédrin 62. 2,- hez így szól: noha a' mostani népek, midőn Isten nevét kimondani akarják, más nevet neveznek; ez még koránsem bálványnak neve, minthogy azzal összekapcsolt gondolataik kizárólag az ég és föld alkotójára irányozvák. - *Rabbi Mairi* (a' XV. században) Sitah Meku-beczeszben, Baba Kama 113.1. megjegyzi: „minden ember, ki olly nemzethez tartozik, mellynek erkölcssei, vallása és istenszolgálatja szabályozvák, bár milly távol legyen is e' hitvallás a' miénktől minden tekintetben mint Izraelita tekintendő, 's vele úgy kell bánni. *Rabbi Mardechai Jáfah* Levus Techeles 126 §ben; *Rabbi Sábzi Kohen* Jore Deáh 123. 2-128, 1. 4. - 129. 28. 43. egyhangúlag állítják, hogy a' mai népeket semmi tekintetben sem tekintethetni bálványimádóknak. *Beér Hagoleh* Chosen-Mispath 265 és 425 §-ban világos szókkal tanítja: a' keresztény népek, mellyek, mint tudva van, egy világ alkotót, isteni gondviselést, megjutalmazást és nyilatkozást hisznek, valóban istenben hívők 's gyalázatos volna, rajok csak egyikét is alkalmazni azon kifejezéseknek, mellyek Thalmudban a' régi pogányokra 's istenkáromlókra vonatkozólag fordálnak elő.

Rabbi Eliezer *Askenazi* a' Hagádához írt commentárjában 17, 1 §-ban pedig így szól: „nem csak hogy nem szabad nemzeteket szidalmazni 's megátkozni, mellyek egy Istent ösmernek 's az erkölcs törvénye szerint élnek, sőt inkább kötelességünkben áll minden népek jóvoltáért, niellyek között élünk, Istenhöz imádkozni 's azt tehetségeinkhez képest előmozdítani. E' szóról szóra 's értelemhív idézeteket még számos egyebekéivel szaporíthatnám, mik mind oda mennek ki, hogy a' Thalmud *Gojim*, *Minim* stb. kifejezéseivel egy általában nem keresztényeket érdekelt. Azonban korán se higyjük hogy a' későbbi Rabbik efféle nyilatkozásai ne talán *alkalmaztatások* volnának, miket tőlök idő és üldöztetéstőlí félelem zsarolt ki, olly tant állítván föl, mellyről a' régi Thalmud mit sem tud. Semmi esetre! mindezek tökéletesen thalmudi értelem 's szellemben vannak mondva, olly gyümölcsök, mellyeket e' férfiaknál csak alapos stúdiuma a' Thalmudnak értelt meg; mert hisz ez világosan tanítja, hogy az idegenek alatt, kikről Moses azt rendeli, hogy nem kell őket zsarolni és elnyomni, hanem velők szelíden és uyájosan bánni, őket szeretni mint önmagát, a' *Gére* Sáár vagy Gere Tósáv-ok (Proselyti inquilini) értetnek – pogány eredetű emberek, kik a' hét noachidi parancsolatot megtartják, mellyek ebben foglaltatnak 's mellyek 1) a'

bálványozás – 2) istenkáromlás – 3) vérfer-
tőztetés – 4) rablás – 5) gyilkosság – 6) egy
még élő állat testéről vágott tag fölemésztésétől
maga megtartóztatásában ‘s 7) az igazság kiszol-
gáltatásában állanak (Pszachin 21. 2. Abodah
Zarah 64. 2.). Épen így van, Megillah 13. „Ha
ki csak a’ bálványozást leteszi, már zsidónak
neveztetetik.”

És ezért tanítja *Majmonides* is az δ Jad-
H’achazakah-jában: hol mint tudva van nem saját
véleményét ‘s nézeteit, hanem egyedül a’ Thal-
mudnak tiszta eredményét állítja föl szabályos
rendszerben; hogy olly Ger Tósev a’ jámborok ’s
hívőkhez tartozik, kik az örök boldogságban ré-
szesülendők. (Hilchuth Melachim 8. 11. Issure
Biah 14. 7.) 7) ‘S a’ mostani keresztény népeket
fogná-e abból a’ Thahnud kizárni? olly emberek
íránt kik ama Noachidi törvényeket még sokkal
nagyobb kiterjedésben ‘s felsőbb értelemben tart-
ják meg, kik olly hitvallást vallanak, melly a’
tiszta erkölcsiséget, lélek és szív nemesbíté-
sét ‘s belső életben Istenhez hasonlónak levest
fő feladásának tekinti, olly emberek íránt volna-e
a zsidó Thalmudja által fölhíva, velők mint fene-
vadakkal bánni? oh vastag tudatlanság vagy vak

7) L. Leusden. Dissertatio de Proselytis, a’ hol ezen
idézet csak nem szorul szóra meg van.

elfogultság! melly a' Thalmudban vagy más rabbíi iratokban illy őrjöngést, illy isten káromlást tud 's akar találni! olly írásokban, mellyeknek tulajdonképi alapja Mózes és a' próféták tanjában fe- nekük. Jó lelkiösmérettel állíthatjuk Isten- és ember előtt, hogy nincs Izraelita ki Thalmudjához e' ragaszkodása következeiében még csak távolról vallhatná azon tant, mellyel Cr. úr a' Thalmudot hamisan vádolja, hogy inkább mindegyiknek, ki csak némüleg is eljutott viszonyának helyes fölfogására kötelezve kell magát éreznie, még más vallású község tagjában is istenbeni felebarátját megismerni, 's iránta a' szeretet 's igazságosság parancsait teljesíteni.

II-szor Igaz, hogy a' Thalmudban a' régi pogány népekre, zsidó eretnekekre 's vallásgúnyolókra vonatkozólag sok szigorú nyilatkozás jön elő, melly egy tisztább 's megszürtebb moral törvényszéke előtt meg nem állhat. De nem kevésbé igaz az is, hogy e' nyilatkozások a' Thalmudban sokkal számosabb olyak által neutraltizáltak, mellyek az ellenkezőt, a' legtisztább morált, a' legterjedtebb türelmességet, a' legsze- lídebb 's szeretettel legteljesb bánásmódot tanítják minden embertárs iránt úgy annyira, hogy ama nyilatkozások csak egyes tanítók buzgósága pillanatyki kitöréseinek tekintendők, mire őket a' ve- szély, mellyben életök legszentebb javát, a' hit-

vallást forogni láták, mintegy kényszeríté; a' harag egyes szavainak, mikre gyakran a' legnemezebb 's legjámborabb is fakad a' neki a' gonoszság által okozott szenvedései özönében.

A' syriaiak 's később a' rómaiak urasága alatt Izrael sokszor igen mélyen sínylé zsarnok urainak istentelenségét, kapzsiságát és fondorkodását. Papok, törvényes tisztviselők, 's szertartások tolattak nyakára, miket utálnia 's gyűlölnie kelle; legszentebb érdekei legdurvábban sértettek meg, vallásos szertartásai lábokkal tiprattak. A' római tisztartók – mint Josephus tudósít – nagyobb részt oda törekvének, hogy a' népet a' kétségbeesésig 's fellázadásig ingereljék, mivel hatalmok túlsúlya érzetében könnyen lecsépelni, 's így mint győzők legutósó javától megfosztani remélek. Egész vallási lételét veszélyeztetve látá külső pogány ellenségeinek hatalma 's némelly eretnekeinek gonoszsága által, kik azokkal egyesülvén a' vallást rágalmazták hamisan lefestették 's a' népet a' való hittől elpártoltatni törekedtek. Nem csoda hát, ha olly körülmények alatt a' törvény buzgó tisztelője, szorongatott mellén tágítandó veszedelmének szerzője ellen fanyar és keserű szavakba kifakadt, ha a' Synagoga egyes tanítóji egyoldalú irányra vetemedve, a' fenyegető vész elhárítására mindent megmozdítottak, a' vallásos buzgalmat, a' nemzeti büszkeséget felizgatták és

annak következtében ollyasvalamit tanítottak és beszéltek, a' mivel ma meg nem barátkozhatunk, de azt – a' mint említettük – a' Thalmud' egyéb taníttnanyi és határozati sőt mondhatjuk a' benne uralkodó szigorú erkölcsű elem felülmúlja és kártekonnyalanná teszi. – A' következő Thalmud és a' Midrasimban valólag találtató helyek tanúságúí és egyszer'smind ellenképül szolgálhatnak a' G. úrtól a' hely kijegyzésével ugyan földidézett, de sem a' Thalmudban sem más zsidó Írásban nem találtató mondások ellen.

Sabbath 31 lev. 1 l. az beszéltetik: Egy pogány egy nap Hillelhez (élt 37 évvel Kr. sz. e.!) e' kérelemmel járult, hogy őt Israel hitvallásába befogadná és vele a' törvény tartalmát a' lehető legrövidebb utón közlené; arra a' Rabbi neki azt viszonzozta: *A' mit nem akarsz, hogy cselekedjenek az emberek te neked, azt te se cselekedd nekik: ez egész törvényünk, a' többi mind csak éhez való jegyzésekből áll, eredj tanuld meg 8)*

- 7) Hol van már most G. úr „a' gyönyörű contrast”? De G. úr az ollyan féléket a' borzasztó elvű Thalmudban föl sem tévé és bizonyosan rágalomnak tartandja állításomat, miszerint az új szövettség tanjai többire szóról szóra a' Thalmud, 's a' Midrasiban megvannak. – És még is az úgy van 's én kész vagyok mindenkor ebbeli állításomat bebizonyítani. Itt próbául vegyük Máté 7dik fejezetből az első 12 verset

Aboth. 4. 14. azt olvassuk: kedves Istennek az ember, mert ön idomára teremtette; különös kegy-

1. *Μη xqhít,iva ηη χοιθητε*

Ne ítéljeteK, hogy ne ítéltessetek.

(Sabath 127. 2.) **הדן חברו לכף זכות דנין אותו**

זכות Ki felebarátjáról enyhén ítél, arról mások enyhén ítélendenek

2. *Εν ώ~ μέτοο} μετοεΐτε, άντιμιτοηθησται νμίν*

Melly mértéKkel mérték, méretik viszont nekteK-
(Sanhédrin 100.1.) **במדה שאדם מורדין לו**

melly mértéKkel az ember mér, avval méretik viszont neki

(Targum Jerus. Gen. 38 f. 26 v.) **כמכילא דאנש**

מכיל בה מתכיל ליה A' fordítás ugyan az az előbbivel.

3. *Τι δε βλετίεις το χάοφος το εν τω οφ&αλμω τον αδελφού σου, την δε εν τζ» οοj οφ&αλμοι δοχον ου κατανοεΐς*

Miért nézed a' szálkát testvéred szemében, a' gerendát pedig a' te szemedben észre sem veszed.

(Baba Bathra 15. 3.) **אומר לו טול קורה מבין עיניך**
עיניך אומר לו טול קיסם מבין עיניך

Ha valaki aki azt mondja: 'vedd ki a' szálkát szemedből, a' másik viszozzza: vedd ki elébb a' gerendát a' magadéból.

(Baba Meziah 89. 2.) **מום שבך אל תאמר להברך**

A' hibát, mellytől magad ment nem vagy, ne lobantsd másnak szemére.

4. 5. a' 3dik vers csupán bővebb kifejtése

ben részesítette, midőn azt neki kinyilatkoztatta. Arra a' Tosepheth Jomtob ezt jegyzi meg. „Hogy itt minden ember általában, és hit különbség nélkül értetik, azon annál kevésbé kételkedhetünk, minthogy a' közvetlen következő mondás a' zsi-

6. *Μη βωτε το αγιον τοις κυσι, μηδέ βάλητε τους μαργαρίτας υμῖον ὑποσθεν των χοίρων.* Ne adjátok a' szentet az ebeknek, se ne hányjátok gyöngyeiteket a' disznók elibe.

(Mibchar Hapninim porta 1.) **אל תשליכו הפנינים**

לפני החזירים ואל תמסרו חכמה למישאינו

יודע מעלתה Ne hányjátok a' gyöngyeket a* disznók elébe, 's ne toljátok a' bölcsességet olylyannak nyakára, ki nem érti becsét.

7. *Αιτείτε, καὶ δοθησεται υμῖν* etc Kérjétek és megadatik nektek stb.

(Chulin 60. 1.) **הקב"ה מתארה לתפלתן של צדיקים**

Isten kedvet talál a' jámborok imádságában 1. még Jerem. 29 f. 12. és 13 v. 8. 9. 10 és 11. bővebb kifejtése az elébbinek.

12. *Πάντα ο"υν ὅσα αὐ θέλητε ἵνα ἡρματῶ υμῖνοι ἀν&ωσοῖ, οὕτω καὶ υμεῖς ἱοίεντε αὐτοι οὕτως γάρ Ἰσνν δ νόμος καὶ οἱ ποοφῆται.* Mind azt a' mit akartok, hogy mások cselekedjenek tinektek, azt cselekedjétek ti is nekik

(Sabath 31. 1.) **דעלך סני לחכרך לא תעביר**

זו מלה היאבל התורה a' fordítást 1. a' szerző

idézetében.

A' Fordító.

dókat különösen érinti.” Chulin 94. 1. A’ Gemara egyik legjelesb hőse, Samuel azt tanítja: Nem szabad a’ zsidónak színlett szívesség által valakinek hajlandóságába magát behízelegni, bár ha az pogány is. – Megillah 28. 1. Már Zutáról az beszéltek, hogy minden este mielőtt elaludt, e’ szavakat monda el: *Uram! bocsáss meg azoknak, kik ma megbántottak bennünket.* – Szint ott 10. 2. Rava azt tanítja: csak a’ ki a’ hantáimat megbocsátja és alázattal a’ maga jeles tulajdonit és igényeit semmiben nem veszi, várhat Istentől való kegyelemre és bocsánatra. Berachot 7. I. Rabbi Josua azt mondja: Isten akarhatja, hogy az eretneket ne szidjuk, mert úgy van a’ sz. írásban megírva (Zsolt. 145 f. 9. v.)” Jó Jehova mindenk iránt és irgalma minden teremtményei fölött.” Szint ott 10. I. e’ van: Rabbi Meir, szomszédságában lakó több hittagadóktól felette boszantatván, imádságában Istenhez fordult, hogy e’ gonoszokat a’ világból vegye el; akkor neje így szólította: hadd azt barátom! nem a’ vétkesek haláláért, hanem jó útra való térésökért kell Istenhez folyamodnunk: így imádkozott a’ jámbor énekes is (Zsolt. 104 f. 35 v.) hogy „enyésszék el a’ bűn– nem a’ bűnös – a’ földről, és nem lesz gonosz többé.” Ugyan ott 29 f. 2 v. R. Elieser azt mondja: A’ ki valamikép mindennapi imádságát elmondani meggátoltatik, kevés szóval így

imádkozzék: Teljesítsd Istenem, akaratodat a' menyekben, és adj léleknyugalmat tisztelőidnek a' földön, 's a' mi jónak láttszik előtted, azt tedd. Dicsőítve légy Istenein, ki az imádságot meghallgatod! – Ugyan ott 17. 1. még egy szebb imádság van, mellynek szerzője Mar Ravina fia, és mint hogy az imádságos könyvekbe fölvétetett, minden nap háromszor minden zsidótól elmondatik: „Uram őrizd meg nyelvem' a' gonosztól és ajkaimat hamis beszédétől, némuljon el lelkem gyalázóim láttára, és szívem legyen mint a' por (alázatos) minden ember iránt” stb. A Saphra v. Thorasz Kohanim című munkában, Parscha, Achramoth 13. szak. az tanítatik: a' pogány is, ha a' Thorah' erkölcsi törvénye szerint él, úgy tekintetik mint fő pap, mert így van megírva (Lev. 11f.5v.) Az isteni parancsolatok, mellyeket az embernek tennie és szerintek élnie kell. Nem mondatik pap, Levita vagy zsidó, csak pusztán ember. Így van Jes. 26 f. 2 v. „Nyissátok föl a' kapukat, hadd menjen be – nem a' pap, a' levita v. a' zsidó, hanem – a' Goi Zadik, az az a' jámbor, ha pogány is. Szintúgy (Zsolt. 33 f. 1 v.) „Örvendezzetek jámborok Jehovában – nem ti papok, leviták v. zsidók, hanem – általában a' jámborok, kik Közé a' jó pogányt is kell számítani.” Másott meg (Zsolt. 118 f. 19.) ez van: E' kapu Jehovához vezet, a' jámborok mennek be: a' jámborok mondatik, nem a' pap stb. Így még,

(Zsolt. 125 f. 4 v.) „Jehova jót tesz a' jókkal és az egyenes szívűekkel: pusztán „a' jókkal és egyenes szívűekkel” mondatik, abból kiviláglik hogy a' pogányok is alatta értetnek.” A' Chosen Mispatban 348 §. e' van: Ki idegen jószágot orozva magáévá tesz, legyen az csak egy fillér értékű, áthágta a' tilalmat: „Ne lopj” és köteleztetik azt vissza szolgáltatni akár zsidótól akár nem zsidótól idegenítette el. A' Ber Hagolah arra ezt jegyzi meg: Nem csak orozni tilos; de « még a' tévedést vagy a' számolásban ejtett hibát maga hasznára fordítani is véték, és Isten ál* dása annak nem juthat, ki mások tudatlanságát hasznára fordítja, bár kik legyenek e' mások. Ez ismételve megparancsoltatik 359 §. és Maimonides Jad Hachazakah című munkájában Hilchoth Genévah 1 §. és Gezélah 1 §. különösön pedig Kélim 12, 7. a' jegyzetekben.

Különös említést érdemel, minő hathatósággal köttetik a' Talmudtól az idegen nemzetek közt lakozó zsidónak a' világi hatóságok, a' polgári rend és az ország' törvényi iránt való nagy tisztelet szivére. A' földi fönség a' Thalmud szerint viszfénye a' menyeknek. Az ország urának hatalmát Istentől eredtnek tekinti, ki minden álladalmi társaságnak jogos fejedelmét, hogy bölcsességgel, jószággal és igazsággal uralkodják, maga iktatja be, és erre nézve (Beraehoth 58. I.) az parancsoltatik, hogy a' zsidó, midőn a' királyt

meglátja, következő áldást tartozik mondani: „Dicsőített légy, a' világ örök ura, ki embert részesítettél fenségedben.” A' társasági intézmények a' Thalmud nézete szerint Istentől az emberi jólétnek előmozdítására hozott rendezések és Aboth 3. 21. minden jóindulatúnak meghagyatik a' csend és rend fentartásáért, az álladalom és feje jólétéért imádkozni. A' jogos törvényhozó hatalomtól megállapított törvényeket a' Thalmud szerint (1. Baba Kama 1.13. 1. Baba Bathra 55. 11. Gittin 10. 2.) isteni törvényeknek, vallási rendelkezések gyanánt kell tekinteni és mind ezeket megtartani. Épen az áll a' kormány minden renüelményire, mint az adóra nézve. Nem szabad így van Baba Kama a. i. h. és Chosen Mispath 369 §. 6. kikerülés vagy más fortély által magát a' vám vagy más adó fizetése alól elvonni.

A' rabbik mind ezen a' zsidóknak mint polgároknak és alattvalóknak kötelességeiről szóló tanításai és rendelkezései– a' mint az idézett helyeken nyilván megjegyztetik – nem a' régi, saját birodalmokban és királyok alatt élő Israelitákat, hanem az elszórt és idegen nemzetek közt lakozókat illeti. Azoknak szent vallási kötelességekké tétetik (Jerem. 27 f, 5-9 v. 29 f, 4-8 v. Jes 45 f, 1 v. Esra 6 f, 10 v. Esther 2 f. 23 v. Példab. 29 f, 21 v. Eccl. 8 f, 2 v.) hogy minden honban, hol vagy mint polgárok vagy mint védenczek hazát, hatáskört találtak, a' fennálló

hatóságokat és a' Fejedelmet tiszteljük és szeres-
sék, javát előmozdítani minden erőből iparkodja-
nak 's mind azt teljesítsék, a' mit a' törvény a'
polgártól követel. Épen ezen törvények szigo-
rún tiltják neki erőszakos szerrel birodalmok
helyreállítását valamikép megkísérteni. Három
dologra – mond R. Jósze (KészuBoth 111. 1.)
eskette meg Izrael elszóratásakor Isten a' világot;
az Izraelitákat arra, hogy soha magok által biro-
dalmuk helyreállítását meg nem kísértik; hogy
soha az álladalomtól, mellyben felvétettek, el nem
pártolnak és végre a' birodalmakat megeskette,
hogy azokat mérték felett nem zaklatandják.

Az idézett helyek, úgy, hiszem elegendek arra,
hogy az embert a' Thalmud való szellemével, és ^v
elvivel megösmertesse, hogy megmutassa, miként
az egy két durva és fanyar, itt 's amott elszórt ki-
fejezés nem olly ellenséges, gyűlöletes, mint a'
millyeneknek a' tudatlanság és az elfogultság azo-
kat kürtöli; hogy egyedi viszonylásukban, csak
kivételek gyanánt állhatnak, mint a' mivel a' leg-
fölvilágosodottabb férfiak is adóztak koruk sötét-
ségének. – Nincs vallás, mellynek buzgó pár-
tolói és védői nem tanítottak volna – kivált há-
borgatott időben, ha a' hitet kívülről és belőlről
veszély fenyegette, a' mi a' józan ész és a' tiszta
erkölcstől mint méltatlan és istentelen vissza nem
idéztetnék, és bizonyosan alá nem írná 19 szá-

zadbeli hittudós mind azt, a' mit az egyházi atyák eretnekek, zsidók és pogányok ellen megállapítottak, írtak és állítottak vala. 9)

Legyen szabad itt újra a' följebb idézett „Philosophie der Gesichte” című munka szerzőjét a' mondottak erősítésére beszéltetni. – „A' zsidók túlzó irányát festendők – azt mondja 3 v. 91 l. – legjobbnak hisszük magát Eisenmengert beszéltetni, kinek mint a' rabbii zsidó hit legelkeseredettebb ellenségének, a' rabbii literatúrában való nagy olvasottsága mellett, *homályos oldalai*ból egy sem kerülheté el figyelmét, de igen is el a' *világoldala*, azt egészen elhallgatja, és azért az elkeseredett, egyoldalú szenvedélyes megítélésben a' legkorlátozottabb, legellenségesb rab-

- 9) Általában G. úr nem volna-e mindnyájunkra nézve üdvösb némelly tárgyak fölött többé egymással nem számolni? Ha mi elakarjuk felejteni a' máglyákat, a' vérfürdőket, a' szó nem mondhatja, szín nem festheti kínokat, be könnyen felejthettek ti el azt, hogyha elkoptatott, molyette könyvekben, mellyeket ezer ember közt egy alig ért, egy két ellenséges kitétel volna, ezek ellen irányozva, kik rajtok természet-lázzasztó tetteket nevetve követtek el, tetteket mellyeknek következetei még máig keservesen nehezedenk utódaikra.

A' Fordító.

binak nem áll utána. Az ide tartozót tehát lényeges pontjaiban röviden összeakarjuk foglalni”. Es arra következnek Eisenmengerből mind ama helyek, mellyeket részint a’ Thalmudból, de nagyobb részre későbbi, soha a’ nép közt el nem terjedt és semmi auctoritással nem bíró, sőt az ábránd hírében álló kabbalisticus könyvekből összeszedett vélemények; a’ mire aztán a’ szerző: „Ha Izrael népe Isten törvényének való értelmében élni akar vala, akkor kiválasztottságára nem büszkélkednék, hanem mély alázat és félelemben Isten előtt járván, ellenségeit és üldözéseit boszszankodás nélkül el kellene viselnie. De az más szavakkal annyit tesz, hogy Izraelnek csupa szentekből kellene állania. De hát mi, kik a’ zsidó népet olly keményen rójuk, olly szent emberek vagyunk-e, hogy soha fel nem emelkedünk és az ellenségek bántalmak jótéteményekkel visszonzuk? Nem kellene-e inkább magunknak megvallanunk, hogy a’ zsidók helyzetében mi szinte nem bántunk volna máskép. Azonban az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy e’ tanok, a’ mint azokat Eisenmengerből fölidéztük, valaha ugyan sok rabbiktól részszerint álltattak, de azok nagyobb részétől, mint hamis és megállhatlan, félrevettettek. Azonfelül a’ haladó művelődéssel e’ sötét szigorú nézetek elenyésztek, úgy hogy ezeket most általában elavultaknak kell tekinteni.

És ez utolsó átvezet bennünket a' harmadikra, a' mit G. úr vadaira viszonzunk kell, a' Thalmudnak köztünk való jelentőségére, mellyel valóban nem úgy van mint G. úr és társai vélik.

Képzeletük szerint a' Thalmud egy befejezett, pusztá, rabbik gyülekezetétől költ és az Izraeliták cselekedeteit és gondolatait szabályozó Codex, melly a' canonicus könyvek egész tekintetével bírván, minden szava, minden kifejezése törvény vagy hitágozat, meilytől az igaz hitű zsidó semmi föltétel alatt el nem térhet. – E⁵ nézet teljességgel hamis. – A' Thalmud magában foglal ugyan törvényeket, tanításokat, még pedig részint magától Mósestől eredtnek mondott hagyománybelieket, részint az idő folyamatában egyházi gyűlésekben rendelteket; de az korán sem áll, hogy mind az, a' mi a' Thalmudban foglaltatik, Mosaicus hagyomány vagy egyházi határozat, mellytől semmi igazhitű zsidónak eltérni nem volna szabad. Ama hagyományos és egyházi határozatokon kívül a' Thalmud még számtalan egy vagy különböző oskolák tanítványai között folyt vitákat, külfömbféle magyarázatokat és külfömbféle szerzőktől eredt egyéni véleményeket szertartási tárgyokban, erkölcsi, theosophicus, historicus és természettudományi jegyzeteket foglal magában, parabolák, allegóriák és regék közé vegyítve, és mind az külfömbféle rabbiktól, külfömbféle korban, helyzetben és viszonyokban költ, úgy hogy tel-

jességgel nem csodálhatni, hogyha e' tömegben sok homályosra, határozatlanra, látszatos vagy valódi ellenmondásokra, itt amott durva és túlzó nézetekre és állításokra akadunk. – De éppen ez okból már a' legrégebb időkben a' hagyományos tanításoknak legbuzgóbb pártolóitól is elismert alapelvül szolgált e' nézet, melly szerint a' Thalmud koránsem alkalmas a' gyakorlati életben való használatra, és hogy az koránsem tartozik az igazhitűséghez, hogy az ember a' Thalmudot minden viszonylatiban és egész terjedelmében csalhatlanak és lekötelezőnek elismerje. Ezen okoknál fogva a' Thalmudból több ízben készitettek kivonatok, mellyekben csupán a' törvény és a' szertartások körül megfordulókat hozták tisztába, az e'hez nem tartozót pedig kiválasztották; A' rabbinismusban való nagy járatlanságra mutat, hogy ha az ember azt, a' Thalmudnak minden, korunk gondolkozási modorjával össze nem férő kitételeért vádolni akarná; ha azt hinné, hogy a' zsidó valamint egyházi szertartásira, így dogmaticája és erkölcstanjára nézve is a¹ Thalmudot általában csalhatlan forrásnak ösmeri.

Mi gondos hűséggel tartja magát a' híres Majmonides Jadhachazákah czimű munkájában, mellyben az egyházi szertartásokat fejtegeti a' Thalmudból származtatott eredményekhez és mennyire függetlenül, minden rabbii billincstől meg-

szabadulva okoskodik ő Moreh Nebuchim ezimu munkájában, hol a' Mosaicus hittudomány legfontosb tárgyait, alapelveit kutatja; szinte úgy a' középkor legtöbb rabbii hősei: Saadja Gaon, Nachmonides, Kimchi, Bechai, Levi Ben Gerson, Joseph Albo, Abarbanel 's mások.

Szentek voltak előttük a' Thalmud határozatai az egyházi szertartásokra nézve és annyiban megkérdetlen szigorúsággal engedelmet követeltek a' Thalmud intézkedései és rendelkezései iránt, de a' tanítmányosra és erkölcsire nézve tisztább forrást kerestek, az eleven, csalhatlan isteni szavat, a' tiszta ész és az ember szívében lakozó eleven, a' jó és igazság iránti érzelmet stb. És mind az a' mi az utóbbiakra nézve Izraelben tanítatott, a' mi közönséges elismerést nyert és vallási szabálynak tekintetett, egyedül az utóbbi forrásból eredt; magától értetik, hogy annál tisztábban folyt, minél derültebb lett a' kor' szelleme és minél enyhébb nyájásb lett a' kívülrőli illetetés.

Ha tehát G. úr azt mondja: „s ki nem tudja milly igen ragaszkodnak ők a' Thalmudhoz 's kivált a' műveletlenebbek”; akkor ő minden tárgyösmeret nélkül ítél. – Sem a' mívelt sem a' műveletlen zsidó, nem ragaszkodik olly igen a' Thalmudhoz, a' mint azt G. úr képzei. Ezer zsidó között kilencz száz kilenczven kilencz épen olly

keveset ért a' Thalmudból mint G. úr. Ezeknek ragaszkodása a' Thalmudhoz egyébben nem áll, mint annak szabatos megtartásában, a' mi a' Thalmudból nekik az oskolában, synagogában tanítatott, a' mi házi és vallási életünkben belőle fenntartatott. De mi tanítatik oskolákban, synagogában a' Thalmudból, és csupán abból? mi alapítatott meg a' Thalmudból és csupán abból Izrael életében? nem egyéb, mint az egyházi szer-tartás szabályai, mellyek megértésére, közelebbi fölvilágítására a' Thalmud hagyományos és Casu-isticus tanítmányai elmulhatlanúl szükségesek, de koranszem a' moral, az erkölcsi elvek, kivált a' mennyiben ezek a' más hitfelekezeten élők iránti bánásmódunkat illetik. Ez a' közéletbe át szivár-gott és oskoláinkban és synagogáinkban Isten egyedül a' szentírásban kinyilatkozott akaratja sze-rint tanítatik. — A' sok jó és dicső, a' mi — mint feljebb láttuk — e' részben is a' Thalmud-ban foglaltatik, igen is kiválasztatik és máltányol-va használtatik, a' mi ellenben a' szerencsétlen körülményekből eredt, durva és botránkoztató, azt félre toljuk.

G. úr bizonyos lehet, hogy azon zsidó, ki nem áll keresztény felebarátja iránt igazság-talanságot elkövetni, ezt — alkalom adódván — hitsorsosa iránt is elkövetendi, valamint viszont az, ki zsidó atyafiai iránt viseltetik szeretettel és »igazsággal, ezeknek teljesítésére magát lelkiös-

méretében nemzsidók iránt is lekötelezettnek érzi, bár a' Thalmudot egészen megtanulta és rendeléseit a' legszigorúbb szabatossággal megtartja. —

Nevetséges a' mai zsidók erkölcsi gondolkozás és cselekvés módjáról foliansokból ítélni, mellyek régen elhalt korba tartozók; azonfelül a' mai zsidók legkevesbeiktől értetnek és tartalmokra nézve nagyobb részint még csak historicus érdekel bírnak.. Miért nem veszi e' célra inkább hittanítási kézikönyveinket kézhez? Azt tegye G. úr! (én néhányat a' legjobbak és legközönségesek közül e' végett kijegyzek: Bné Zion Wien 1812; Alume Joseph. *Ratech.* Johlsohn. Wien 1824. Handbuch ber Mosaischen Religion. Peter Beer Prag 1818. Lehrbuch der Ihr Religion auf Beranstaltung der fon. ihr Kirchengehörge Stuttgart 1836. Grundlage der Cathecisation. Salschütz. Wien 1833 és sok más Benedict, Plessner, Auerbach, Kley, Herxheimertől) és meg fog győződni, mennyire köttetnek leggyöngébb korában a' zsidó gyermeknek szívére Malachai e' szép szavai: *Nem egy atyánk van e mindnyájunknak, nem egy Isten teremtett e bennünket, miért hitetlenkednénk testvér testvér ellen.* (Malachai 2 f. 10 v.), meg fog győződni, hogy a' zsidó gyermek arra tanítatik, hogy minden emberben, bár melly hitfelekezethez tartozzék az, Isten idomát tisztelje és teljes szívből szeresse. Jöjjön szent

egyházainkba és meghallja, mint fejtegettelek a' szent helyen a' közönséges emberszeretet kötele-ségei, mint taníttatik a' legszigorúbb és tiszta er-kölcs a' zsidó hallgatóknak, erkölcs, mellyet va-lólag minden hitbeli vallhat, és melly mellett a' polgári társaság üdve igen is biztosítva volna, ha csak azt a' társaság minden tagjai nem csak szájban de szívben is hordoznák. – De tekintsen körül az életben is. Kérdezze hitsorsosait lelkiös-méretekre, valljon olly keresztény gyűlölőnek Ös-merik e a' zsidókat, mint kegyed azokat festi; hogy tapasztalnak e bennök olly visszaidéző ellenséges indulatot; hogy ha szükség idejében zsidóhoz kö-zeledtek, nem találtak e gyöngéd rokonérzetre é&tettleges részvételre? – Kérdezze a' büntető tör-vényszékeknél: valljon általában és aránylag több zsidók e vagy keresztények kerülnek a' sorompók elébe rablás, gyilkolás, gyűjtogatásról vádoltat-va? kérdezze az ország minden hatóságaitól, valljon a' zsidók nem hü, nyugalmas, csendes alattvalók e? részt vettek-e valaha zendülések-ben, támadásokban, fölcsődülésekben, vagy más valami vétkes szándékban, a' fennálló hatalom megdöntését elősegítendők? Tegye azt, és meg-fogja tudni, mennyire ámitatott el egy, tudja Isten micsoda molyette folianstól, mellyből kölcsönözte alkalmasint zsidók és zsidóság elleni kikelésit, meg fogja tudni, mikép a' közönséges embersze-retet tekintetében sem elméletileg sem gyakorla-

tilag nem létezik olly borzasztó ellentét, hogymint véli, minden polgári viszony lehetetlen legyen. Nem mondandja akkor többé reménylem, a' Thalmud elveiről beszélve: „Borzasztó elvek, mellyek a' legvadabb századokba visznek vissza.” Dehogy G. úr; azt a' Thalmud korán sem teszi, de tudja, mi képes a' sötét századok vadságát földézni?— a' hamis vádak, a' feketítések és gonosz rágalmasak; ezek alkalmasak a' középkor borzalmait újra előhíni, a' köznépet a' zsidó ellen föllázasztani 's a' tudatlanok lelkét gyűlölet és ellenséges indulattal betölteni. Épen olly kevéssé fogja aztá» állíthatni, hogy a' Thalmud magában foglalja a' zsidók titkos vallási czikkeit. Jó Isten! munka, melly legújabb időben az austriai birodalomban és más országokban, nagy Orientalisták és szigorú Censura fölügyelése alatt több ízben sajtó alá ment, magában foglalhatna még titkos vallási cikkeket! nem, a' zsidónak nem szükséges vallás cikkeit rejtegetni. Tiszták ezek és világosak, földerítik a' lelket 's melegítik a' szívet, mint Isten napja a' természetet deríti 's melegíti.

A' mik a' cikkben még a' hazafiúi álláspontból mondatnak, azokat nyugottan az igaz hazafi józan ítéletére bízhatom. Ennek soha eszébe nem jutand, századok óta az országban lakó honfikat idegen bevándorlóitokkal egy karba tenni. Ez a' nemzetesülést nem az atyai hitről lemondásba és minden vallási sajátságából való kivetközte-

tésbe fogja helyezni, és keveset gondoland avval, valljon a' Thalmudon függ-e vagy nem, ha csak más tekintetben áldozatokra kész szerelemmel ragaszkodik hazához és a' fejedelemhez, engedelmeskedik a' törvénynek, szívében hordozza a' nyilvános jólét és a' hon dicséretét és a' hazai nyelvben, polgárosodásban és művelődésben magát polgártársihoz csatolni iparkodik. A' mi az első pontokat illeti, a' zsidó már most teljes lélekkel jó magyarnak mondhatja magát. De az utólsókra nézve is' bizonyára megfelelően nemes jótévői varakozásinak, de az csak a' most serdülő nemzedékben valósúland.

Ezen öntudatban biztan reménylhetünk szerencsés jövőre, várhatjuk, hogy valahára az előítélet és szűkkeblűség alkattá testvér és testvér közti válaszfal ledürend. A' magyar nemes gondolkozása és az országatya bölcsesége és kegyelme meg nem fognak tévesztetni koholt gyűlöletes és oktalan rágalmak által. Az igazság hatalma előtt a' hazugság, az oktalan előítélet elnémul és az igaz ügynek végre győznie kell, mert az igaz ügy Istennek ügye, amaz Istennek: *„ki megfejthetiért nagy dolgokat mivel és számlálhat la a csodákat; ki a' lealázottakat fölmagasztalja, és az elcsüggedteket üdvben fölemeli; ki semmivé teszi az ármányok fondorkodásit, hogy kezeik tartósat ne alkassanak, és megszabadítja a'*

fegyvertől, szájoktól, és a' hatalmas kezétől a' szűkölködőt, hogy legyen a' szegénynek reménye, a' gonoszság pedig száját befogja."